

דף ב

הערות ובאורים בפשט

'למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שדר בסוכה משום דלא שלטא בה עינא'. ומכל מקום שיעור עשרים אמה נמדד מקרקע הסוכה ולא מגובה עיניו של אדם (כן הוכיח בשו"ת חסדי אבות, יג – מכתב להרה"ק בעל האמרי-אמת מגור). ואף לא תועיל הנחת כרים וכסתות בקרקע הסוכה למעט גבהה, אלא תבנית הסוכה עצמה צריכה להיות באופן ששולטת בה העין (עפ"י הר צבי).

'למעלה מעשרים אמה אין אדם יושב בצל סוכה אלא בצל דפנות'. ואף רבי יהודה המכשיר סוכה גבוהה מצריך הוא 'צל סוכה' שהרי מודה רבי יהודה בסיפא דמתניתין שחמתה מרובה מצלתה פסולה, אלא שאין צריך לדעתו שיהא הצל מגיע למטה, אלא כל שהסכך מיצל – כשר (עפ"י ר"ן). מדברי הר"ן יש לדייק שצריך שהסכך יוכל להצל בפועל [שאם לא כן, היה לו לומר שלרבי יהודה צריך סכך שיש בו כדי להצל ולא צריך שיצל למעשה. וע' רא"ה וריטב"א]. ולפי זה לו יצויר סכך שקוף שאינו מגן מאור השמש ומחומה – יהא פסול. וכן סכך דק מאד, אפשר שאינו מגן מפני החמה ואינו כשר. ע' בזה בחו"א (קמג, ג, קנד) שנראה שנחלקו ראשונים בדבר. ויש מקום לומר שזה נכון רק לסברת רבי זירא, אבל לשאר אמוראים אין צריך צל-סוכה כלל, ו'חמתה מרובה' פסולה מטעם שאין כאן דבר הסוכך ולא משום חסרון צל. ואולם לשון המשנה והגמרא בכ"מ (ע' להלן ח: סוכה העשויה לצל, וברש"י) מורה בפשטות שצריך צל סוכה דוקא, ועיקר המושג 'צל' היינו מחורב. וכן יש להוכיח משיטות הראשונים (ערי"ף וראב"ד להלן כב) שאפילו למ"ד פרוץ כעומד מותר, בסוכה צריך רוב סכך מפני שהחמה מרחבת למטה וכשהסכך שוה לאויר למעלה יש רוב חמה

למטה – הרי משמע שאין די בשם 'סכך' אלא צריך שיהא בו כדי להציל למטה בפועל. וכן מבואר במלחמות שם. וצ"ע לסברת הר"ן הנ"ל האם גם לר' יהודה הדין כן.

ונראה שגם לפי סברה זו שאין הכשר סוכה בדבר שאינו מיציל בפועל, אם סיכך בזכוכית או בניילון שקופים על גבי סכך כשר, יש לפסול משום צירוף סכך פסול לסכך כשר, ולא נאמר כיון שאינו מיציל אין זה 'סכך' כלל. וכן נקט בדבר ברור הגרש"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב נה, לה). ואולם סכך מפסולת גורן ויקב שהוא דק ואינו מגן מחמה, אין נראה שייחשב 'סכך פסול' להצטרף אם הכשר ולפסול. (וע' בהרחבה בספר הר צבי להלן ט: ובשבט הלוי ח"ד נו). ולפי זה יתכן שלרבי זירא סוכה שצלתה מרובה מחמתה ועליה סוכה שחמתה מרובה מצלתה והסכך העליון גבוה מעשרים מהארץ – התחתונה תהא כשרה [ודלא כפרש"י להלן י. בפירוש דברי רבי ירמיה], שהסכך העליון אינו נחשב 'פסול' שהרי הוא בתוך עשרים לסוכה העליונה, ומה שאינו עושה צל על התחתונה, אין זה גורם פסול במהותו, וכדין סכך דק. וצ"ע.

עוד צ"ע בסכך המונח בשיפוע ומתחיל בתוך עשרים ועולה למעלה מעשרים, ואין בחלק שבתוך עשרים כדי צלתה מרובה מחמתה, אעפ"י שיש כאן צל סוכה שהרי כולה סגורה ואין קרני השמש חודרות, והלא אין זה 'צל דפנות' אלא צל מהסכך [כי מקום השיפוע מותר לישב תחתיו, וכדלהלן יט], אעפ"י כפסולה לרבי זירא, כי אמנם יש כאן צל סוכה, אבל מ"מ רוב השטח מסוכך ע"י סכך שלמעלה מכ', ואין באותו סכך כדי להציל אלא מהצדדים הוא בא. אך שמא נחשבת 'צלתה מרובה' מחמת הסכך שלמטה מעשרים, הגם שאינו אלא במיעוט השטח.

– אף על פי שאין ספק בדבר שסוכה ששטחה ז' על ז' טפחים וגבוהה עשרים אמה, אין שום שעה ביום שהסכך ימנע את החמה מלהיכנס תחתיו – צריך לומר מתוך הדחק שידוע להם לחכמים שעד עשרים אמה הסכך מגן וממעט חום החמה ליושב תחתיו, שאינו מתחמם כל כך כמו אילו היה מגולה (ר"ן). והרשב"ץ (בתשובה כפו) דחה תירוץ זה וכתב שלעולם יש לשער כפי יחס שבין ד' על ד' אמות לגובה עשרים, כלומר שהרוחב יהא לא פחות מחמישיית מהגובה. ולפי זה סוכה ברוחב שתי אמות אם היתה גבוהה למעלה מעשר אמות פסולה (וכן משמע מדברי מהרש"א בבאור דברי התוס' בד"ה יש. והרש"ש הקשה לפי זה מאי פסקה לדבר רק בד' אמות מצומצמות. והתשב"ץ יישב הדבר לפי שסתם סוכה ד' אמות. וע"ע בתשב"ץ תירוץ אחר לקושיית הר"ן).

לכאורה נראה שאעפ"י שבחינה מציאותית תלוי הדבר בוויית החמה מול הסוכה, וא"כ יש הפרש בין האזורים השונים בעולם ובין תקופות החמה השונות, מ"מ נקבע הדבר בשיעור כ' אמה בכל מקום, ואין צריך לדון בכל מקרה פרטי אם יש שם צל סוכה אם לא, שא"כ לא היה לחכמים לחתוך הדבר שהלא יש בקביעת השיעור קולא וחומרא, שאם אין לו אלא סוכה שלמעלה אינו צריך לישב בה – אלא משמע שאין הדבר תלוי במציאות בפועל אלא בקביעת חכמים, כדרך כל שיעורי חכמים שקבעום בהחלט באופן פסוק (כיו"ב מובא להלן ח. לענין מידת האלכסון וכן תקופת שמואל).

'מהכא בספת תשבו שבעת ימים. אמרה תורה: כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי. יתכן שדרש כן מהצורה 'שבעת ימים' [ולא 'שבעה ימים'] – שהזמן מוצג כחטיבה אחת של שבעה ימים, ומה בא ללמדנו בזה – אלא דקאי על הסוכות ולא על הישיבה לבדה, כאילו כתיב בסוכות של 'שבעת ימים' תשבו, כלומר סוכה ארעית של שבעה.

'עד כ' אמה דאדם עושה דירתו דירת עראי, כי עביד ליה דירת קבע נמי נפיק...' נראה לי טעם הדבר, לפי שאי אפשר לומר שהתורה תצוה דבר שאי אפשר לעמוד עליו, שכיצד נשער אם הבנין ראוי לשבעה בלבד או ליותר – משום כך משמע לנו שלא תלוי הדבר אלא בשיעור הגובה שאפשר לעשותו דירת עראי (ר"ן).

גם דברי רש"י מתפרשים על פי סברא זו, כפי שכתב הנצי"ב בחדושי, שלפי פשוטו קשה מהו שכתב שעל כרחק לא הקפידה תורה על העראי מפני שיש בכלל קבע עראי – ומדוע לא נאמר שהקפידה תורה על העראיות, אלא י"ל כהר"ן. וע"ע שערי שמועות לגרמ"ש שפירא זצ"ל באור אחר בדברי רש"י.

(ע"ב) 'מחלוקת בשאין דפנות מגיעות לסכך...' וסתם סוכה כשהיא גבוהה הרבה אין דפנותיה מגיעות לסכך, לכך סתם התנא מחלוקת חכמים ורבי יהודה ולא פירש שאין דפנות מגיעות לסכך. וכן אתה אומר לדברי רב הונא, 'מחלוקת בשאין בה ארבע אמות' – שסתם סוכה (בימיהם) אין עושים אותה יותר מארבע אמות כיון שאין צריכים לה אלא לשבעה ימים. וגם מצומצמת מאד אין רגילים לעשותה שהרי אין נוח לשכב בה (עפ"י תשב"ץ ח"א קכו).

'כמאן כרבה דאמר משום דלא שלטא בה עינא וכיון דדפנות מגיעות לסכך משלט שלטא בה עינא.' לא שהיושב מגביה עיניו למעלה – שאין זה שכיה, אלא כיון שהדפנות מגיעות לסכך הרי היושב בתוך הסוכה חש ומשים אל לבו שהוא מתחת הסכך (עפ"י רא"ה וריטב"א). נראה לפי זה שאין די בדופן אחת המגיעה לסכך. ומפרש"י נראה לכאורה שהפירוש כפשוטו, שעל ידי הדפנות נמשכת העין לסכך. וכן מוכח מדברי רבנו יואל (המובא בטור או"ח תרעא) שלמד מכאן אודות נר חנוכה שמדליקים בתוך הבית, שכשר אף למעלה מעשרים אמה כי ע"י הדפנות שולטות העינים בנר, והרי אינו חש את הנר בגלל הדפנות אלא שהעין עולה עם הדופן. וכן יש לשמוע מדברי התוס' שהקשו ממבוי ונר חנוכה וחילקו בין דבר צר לרחב – ומשמע שנקטו שאף בדופן אחד המגיעה לסכך די. כן כתב השפת-אמת.

'אלא רב הונא ורב חנן בר רבה נימא בהכשר סוכה קמיפלגי דמר סבר הכשר סוכה בארבע אמות ומר סבר הכשר סוכה במחזקת ראשו ורובו ושולחננו' – כי נוח לומר שאינם חולקים מה שמעו מרב, אלא לדברי שניהם אמר רב מחלוקת בסוכה הקטנה, ונחלקו אמוראים מעצמם בשיעור סוכה קטנה (עפ"י רא"ה וריטב"א).

'מעשה בהילגני המלכה בלוד שהיתה סוכתה גבוהה מעשרים אמה והיו זקנים נכנסין ויוצאין לשם ולא אמרו לה דבר. אמרו לו: משם ראייה?! אשה היתה ופטורה מן הסוכה.' יש מקשים, לשיטת רבנו תם ועוד פוסקים שאשה מברכת על מצות עשה שהזמן גרמא, מדוע לא אמרו לה דבר כדי שלא תהא ברכתה לבטלה אם תברך על סוכה זו שהיא פסולה, והיא סבורה שכשרה? [ודוחק לומר שסוברים החכמים כרבי יהודה (בעירובין צו:)] שאין רשות לנשים לסמוך על הקרבן, ולשיטתו גם אינן מברכות על מצוות שמקיימות. שיעורי הגר"ש רוזנבסקי]. ומתמצים, לא ראו חכמים צורך לומר לה זאת כי באותה שעה לא היה בדבר מחלוקת, והיה הדבר ידוע לכל שסוכה גבוהה אינה כשרה (עפ"י עמק סוכות רפ"ג; הר צבי).

'כיון דשבעה הוו אי אפשר דלא הוי בהו חד שאינו צריך לאמו, וכי תימרו קטן שאינו צריך לאמו מדרבנן הוא דמיחייב...' מכאן הוכיח הריטב"א שקטן שמחנכים אותו במצוות, צריך לעשות לו מצוה בהכשר גמור כגדול, שהרי רבי יהודה הוכיח שסוכה למעלה מעשרים כשרה מכך שהילגני עשתה סוכה כזו לבניה (וכן דעת הר"ן יומא פב.).

א. ע' במשנ"ב תרנח ס"ק כח ובשעה"צ שהביא דעות הסוברות שיוצא ידי מצות חינוך בנתינת לולב שאול לקטן ביו"ט ראשון. ושמה יש לחלק בין דין שניכר בגוף המצוה כגון סוכה גבוהה, שאין לחנך באופן זה דלמא אתי למיסרך, כמו שכתב הריטב"א, ובין דין שאינו ניכר בגוף המצוה (שו"ר כעיקר החילוק בשבט הלוי ח"ח קנב. ועע"ש בח"ג ו. וע"ע במובא להלן מו:). ויש אומרים שדוקא בשאול וכד' מקלים מפני שיש קיום מצוה מדרבנן בשאול אף ביום הראשון כבשאר הימים [כדברי החכם-צבי], אבל בפסולי שבעת הימים אין להקל (ע' הליכות שלמה יא,א).

ב. יתכן שגם אם נאמר שחייב לחנכו במצוה עם כל דקדוקיה, ישנה חובה נוספת להרגילו במצוות אף באופן שאינו יכול לקיים המצוה בשלמות, וכפי שכתב רבנו מנוח (שביתת עשור ב,י) ששני עניני חינוך הם. ולפי זה יש מקום לומר שאף מחנכו לברך על המצוה הגם שאינה מקויימת ככל דקדוקיה, שהרי מצווה לחנכו בברכות [ואין כאן הוצאת שם שמים לבטלה מפני שעושה כן לצורך מצוה. עתוס' פסחים פח. ואכ"מ].

מראי מקום וראשי פרקים לעיון

רש"י ד"ה ושחמתה. 'המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו' – ער"ן כאן ולהלן ט; מהר"ץ חיות; פורת יוסף; שפת אמת; ערוך לנר; קהלות יעקב; שיעורי הגר"ש רוזנברג; שערי שמועות; שבט הלוי ח"ג עה,ז; על הרי בתר (עמ' קב ואילך). [וע"ע רש"י להלן י. ריש העמוד ובד"ה תחתונה].

'אלא מעתה עשה מחיצות של ברזל וסיכך על גבן...' מכאן הוכיחו המפרשים דלא כחומר האור-זרוע (עפ"י הירושלמי. מובא בהג"א להלן [על הרא"ש את כד. ובאות ה הביא מהא"ז שלהלכה עושים דפנות בדבר המקבל טומאה. וכנראה לא הביא הירושלמי אלא כחומר בעלמא] ובב"ח ר"ס תרל) שדפנות הסוכה אינן כשרות אלא מדבר שכשר לסכך בו (ע' באור הלכה תרל,א).

יש מקום לדחות שלא היו דפנות הברזל מלאות, והכשרן נעשה ע"י דבר שמסככים בו. עוד יש לדחות עפ"י מה שהוכיח הגרשז"א זצ"ל מהמשנה להלן יו. (מובא בהליכות שלמה סוכות ז הערה 20) שדוקא כשיעור מחיצה צריך שיהא מדבר הכשר לסכך, ולא מעבר לשיעור זה.

יש שהוכיחו מכאן שאין לחוש מדינא אם הסכך עומד על גבי דבר שאינו ראוי לסכך (ע' רשימות שיעורי הגריד"ס בשם הגר"ח מברסקי, שסבר [וע' גם בחו"א קמג,ב] שאין הבדל בין 'מעמיד' ל'מעמיד דמעמיד'. ויתבאר בע"ה להלן כא:).

תוס' ד"ה כי. 'מכל מקום כיון דלא אסור אלא מדרבנן לא שייכא למימר שהגשמים סימן קללה'. היה נראה לפרש שסימן קללה נקבע לפי דין תורה, והלא מדין תורה כשיש גשמים נשאר מצות סוכה עליו שהרי יכול לקבוע הסכך במסמרים ולקיים מצוותו, נמצא שלא דהוה מן השמים ממצוותו, אף על פי שבפועל נדחה מהמצוה על פי גזרת חכמים. וכדומה לזה מצינו בתוס' ריש תענית שאין שייך 'סימן קללה' בשמיני עצרת הגם שאנו יושבים בסוכה משום שאינו אלא מדרבנן. ומצינו מעין זה לאידך גיסא; דנו האחרונים האם ברכת תבואת השנה הששית המובטחת בתורה, אמורה גם בזמן הזה ששביעית מדרבנן. וכיו"ב בספר אהבת חסד (יח) כתב להוכיח שברכת העושר האמורה במעשר אינה משום קיום מצות המעשר, שהרי בימי מלאכי שאמר 'בחננוני נא בואת' לא נהגו תרומות ומעשרות מהתורה – אלא הברכה באה בגלל חיזוק הכהנים ועמלי התורה. ומוזה הוציא שה"ה לענין מעשר כספים. ונראה שנקט שהברכה בתורה אינה אמורה כלפי מצוה דרבנן. וי"ל. עוד יש להעיר מדברי התשב"ץ (ח"ג לו ד"ה עוד כתבת ואשר) שמשמע לכאורה שאין נעשה נס על ידי גזרה דרבנן. ויש מקום לחלק בין דבר שכולו דרבנן, ובין מצוה שעיקרה דאורייתא כגון שמיטה בזה"ו או בנידון דידן בסוכה.

אך נראה שאין צורך לכל זה, שכבר פירש הגרעק"א דברי התוס' כיון שיש אפשרות מעשית כשיורדים גשמים, לקבוע מסמרים [מערב יום טוב, או בחול המועד] ולמנוע גשמים ולקיים המצוה מן התורה, הרי אין כאן ביטול המצוה. ונראה דעתו שכאן לא הפקיעו חז"ל את המצוה לגמרי כבמקומות אחרים (ע' להלן ג. בתוס', ע"ש), מפני שאי אפשר לו לקיים בענין אחר (עפ"י 'הערות במסכת סוכה'. וע' להלן יד 'אין שעת הסכנה ראייה' ובמובא שם). וע' ערוך לנר.

(ע"ב) 'אמר רבי יהודה: מעשה בהילני המלכה...' כן דרכו של רבי יהודה בעשרות מקומות, בהבאת מעשה לסייע להלכה שאמר – ע' ציוני המקומות בב"מ סג.

'כיון דשבעה הוּוּ אי אפשר דלא הוּוּ בהוּוּ חד שאינו צריך לאמו, וכי תימרו קטן שאינו צריך לאמו מדרבנן הוא דמיחייב...' המפרשים הקשו מדברי הגמרא בנוזר (כט) שנראה שהאם אינה מחוייבת בחינוך בניה אלא האב בלבד. ויש אומרים שלא אמרו שם אלא במצוה שאינה מחוייבת כנזירות ונדריים, אבל מצוות המוטלות חובה על האדם, חייבת האם בחינוך בנה (עפ"י מאירי; חדושי הנצי"ב שם). ויש אומרים שהיה להם אב, או שהיתה הילני מחמרת על עצמה (עפ"י תוס' ישנים יומא פב; שו"ת מהר"ם מרוטנברג פח. וע' ע"ת תרומת הדשן צד).

הקשה הגרעק"א על התירוץ השני, הלא אמרו בסוגיא 'וכ"ת קטן שא"צ לאמו מדרבנן הוא דמיחייב ואיהי בדרבנן לא אשגחה' – משמע שיש כאן חיוב דרבנן. ויש מתרצים שהכוונה כאן על חיוב דרבנן המוטל על הקטן עצמו, וחייבת האם לאפשר לבן לקיים חיובו בעצמו (ע' בית ישי לז; הערות במסכת סוכה). ויש מפרשים דברי התו"י שאמנם לא היתה חייבת להנכם אך כיון שרצתה להנך בניה למצות סוכה, היו צריכים לומר לה שאין כאן מצות חינוך דרבנן כיון שהסוכה למעלה מעשרים (עפ"י אור הישר). ויש מתרצים שאעפ"י שאין כאן חובת חינוך, אסור להאכילם בידיים דבר האסור ולכך היה אסור לה ליתן להם לאכול חוץ לסוכה (ע' מלא הרועים וערו"ג. וצ"ע, הלא לפי זה הוא אסור תורה ובגמרא מבואר שאינו אלא מדרבנן. אך נראה כיון שאין כאן דבר האסור מצד עצמו אלא האיסור נובע מחיוב סוכה, אין כאן 'לא תאכילום' (וע' במובא ביומא עז: אודות ספייה בידיים לקטנים באיסור עשה ד'שבתון'), ומ"מ מדרבנן אסור להאכיל לקטן, אף האם שאינה בחובת חינוך, כיון שמצות סוכה שייכת אף בקטן בהגיעו לחינוך, ממילא נולד איסור להאכילו אף למי שאינו חייב בחינוכו. וכן כתב במגן-אברהם (ר"ס תרמ. והובא במשנ"ב) שאין להאכיל קטן מחוץ לסוכה, אפילו אינו בנו. אך יש גורסים כדבריו שמוותר (ע' לבו"ש ופמ"ג. וע' גם הליכות שלמה סוכות פט הערה מה, שכתב הגרשז"א לתמוה מדוע היא איסור ספייה הלא אין זה איסור אכילה אלא מצוה לישב בסוכה). שו"ר כהסבר הנ"ל למו"ר הגרב"מ אזרחי שליט"א – ברכת מרדכי ח"א ל.י. וע' גם בספר שערי שמועות. וע' ע"ת אבני נזר או"ח תפא, ח. ונחלקו הדעות בעיקר שאלה זו, האם האם חייבת בחינוך בניה – ראה בפירוט באנצ. תלמודית ערך 'חנוך' ב. ויש להוסיף על המצויין שם: משנ"ב שמג, ב; תרטז סק"ה; תרמ סק"ה (= הביא שתי השיטות ולא הכריע) (וע' משנ"ב רכה, ז); אבני נזר או"ח תפא; קהלות יעקב כאן; שו"ת שבט הלוי ח"א סז (ח"ד עג).

ענינים ורמזים

במלה **סוכה** נרמזו ההלכות השנויות במשנה:

ס' – גובה הסוכה עשרה טפחים, שהם ששים אצבעות (שהטפח שש אצבעות קטנות. מנחות מא:).

ו' – רוחב הסוכה הוא כדי ראשו ורובו (לבית הלל – ג). שהוא שיעור ששה טפחים.

כ' – למעלה מעשרים אמה פסולה.

וצורת אות ה' מרמזת על שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח כדלהלן ז.

(בשם הגר"א; מראה כהן. וע' שם משמואל סוכות תרע"ח)

רמזים וענינים בשיעורי סוכה – ע' בשו"ת מהרי"ו קצא (הובא בגליוני הש"ס כאן, ע"ש); שלה"ק סוכה 'תורה אור' ב ואילך; תורת הרבי ר' זושא עדה; מי השלוח ח"ב ספר שופטים ובלקוטי הש"ס להלן ד; שם משמואל סוכות תרע"ב.

'אמר רבה דאמר קרא למען ידעו דדתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל... רבי זירא אמר... רבא אמר...' –

ענין הסוכה הוא החסיון והמבטח שיש לו לאדם בהשי"ת. ושלש מדרגות יש כאן; – לרבה, צריכה עין האדם לשלוט בסכך – שיראה בהכרה בולטת ומפורשת כדבר הגלוי לכל, שהשי"ת חופף עליו, על ידי שיכיר שביד השי"ת נפש כל חי. וזהו למען ידעו דדתיכם וגו'. טעמו של רבי זירא שיראה שיושב בצל סוכה – שידע האדם שהסיבות ההוות בעולם שהוא בטוח בהן ושהוא במנוחה בגללן, כגון סיבה הגורמת לפרנסתו וכד' – גם הן מהשי"ת, ולא ידמה שהסיבה היא ממעשה האדם [צל דפנות] אלא יכיר מפורש שראשית ההארה הוא מקבל מהשי"ת. [וזהו ענין הברכות שמברכים לפני כל הקבלות – כמו ברכות התורה והמצוות וברכות הנהנין, עובר לקבלתם].

ולרבה הטעם משום 'דירת עראי' – כמו שמובא במדרש (רבה. ואתחנן יב.) 'וכי יש יהודי אכסנאי – שיראה בכל מקום שהם שם יכולים לראות את השי"ת והרי שם 'ביתם' וקביעותם, אפילו במקום שהוא עראי. וכן כל התחדשות ושינוי מצב, צריך האדם להכיר שהוא רק מהשי"ת. וזאת המדרגה קשה ביותר לאדם להשיגה (עפ"י מי השלוח לקוטי הש"ס ח"א וז"ב). שלש מדרגות אלו מכוונים כנגד 'הר, שדה, בית' – ע' מי השלוח פסחים פה. ע"ש ביוס"ד.

'בסכות תשבו שבעת ימים. אמרה תורה, כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי' –

הלשון 'כל שבעת הימים' מיותר לכאורה (וברי"ף וש"ר ליתא. ע' גם דקדוקי סופרים). גם יש לדקדק על לשון 'צא מדירת קבע' מה בא ללמדנו, והיה לו לומר 'אמרה תורה שב בדירת עראי' ותו לא; – אך המכוון בזה שבכל רגע ורגע במשך שבעת הימים צריך להיות הולך ממדרגה למדרגה להיות יוצא מדירת קבע, שיכיר שכל עולם הזה הוא רק דירת עראי, והוא כיוצא מביתו בכל רגע ורגע. עוד נרמז בזה שבכל שבע המדות שנקראו 'ימים' (כמו שאמרו בוהר בכמה מקומות), צריך לצאת בהם מדירת קבע בעולם הזה, להיות כשבת שהוא 'יומא דנשמתין' ולא 'יומא דגופא' כלל, ובידיעה זו הוא עושה דירה להשי"ת כביכול. וזה שנאמר למען ידעו דדתיכם – שדבר זה נוהג לדורות, אף לאחר שייבטל המשכן וייחרב המקדש שהם דירה לשכינה, תישאר הסוכה.

(עפ"י פרי צדיק סוכות ג כו. ויסוד הדברים במי השלוח ח"ב לקוטי הש"ס)

ע"ע במובא להלן כז. שאעפ"י שאכילות שבעת הימים רשות, מ"מ חובה להיות קובע דירתו בסוכה כל שבעת הימים, שלא כבמצה ששבעה רשות. ויתכן שלזה הדגישו 'אמרה תורה כל שבעת הימים צא...'

'יסוד המצוה הוא להוציא את האדם מדירת עולם הזה להכנס לדור בצל כנפי השכינה. צא מדירת קבע והכנס לדירתו של הקב"ה. שענין סוכה הוא שדירתו התמידית תהיה בצל סוכתו של הקב"ה כביכול. וזה המוסר המתעורר לנו ממצות סוכה – 'צא מדירת קבע'. ומה מאד תקשה באמת על האדם מצוה זו, ולא כל כך בנקל היא השגתה, שהיא מהעבודות הקשות שבמקדש, לצאת מענין זה של 'עוה"ז קבע', וזה כל האדם.

מאד מאד קשה השגתה, אבל גם ההתבוננות והעיון בענין זה מעלה כבר את האדם לאין שיעור וערך... (מתוך דעת חכמה ומוסר לגר"י ממיר, סוף ח"ב).
ע"ע במובא להלן ה; יא-יב.

'עד עשרים אמה דאדם עושה דירתו דירת עראי, כי עביד ליה דירת קבע נמי נפיק...' –
'כמתבאר, דרק בעינן שיהא ראוי לדירת עראי גם כן אם ירצה, מה שאין כן למעלה מעשרים
דאין אדם עושה רק קבע דוקא פסולה.

המתבאר, כי תיכף אחר יום הכפורים ששב בתשובה, צוותה התורה לעשות מעשה למען יתחזק בעיון יותר, כי אי אפשר לעמוד בתשובתו רק כשיעשה העולם עראי ולא קבע. ואמנם להיות תמיד כן במעשה בפועל, לא עמדו בזה רק חסידים הראשונים שעשו מלאכתן עראי ותורתן קבע משא"כ כל העולם אין יכולים לעמוד בזה, והרי מצות זכירת ישיבת סוכה לכל העולם – על כן באה ההלכה שיהיה אפשר לעשות עראי – פירוש שישמור את כחותיו שלא יתקלקלו ח"ו באופן שיהיה מוכרח לעשות העולם קבע תמיד דוקא, ורק ירגיל עצמו לפרקים להיכולת לעשות העולם עראי גם במעשה אם ירצה לעת מצוא כשנדרש הענין... וזהו קוטב כונת מצות הסוכה לפי דעת רבא דקיי"ל כוותיה' (מתוך חכמה ומוסר ח"א פז).

*

'מה שאנחנו קוראים 'אמונה', אין לו כל שייכות למה שהגויים קוראים בשם זה. היא אינה ענין של 'עקרי אמונה' ואמירתם, וגם אינה 'השקפה'. ההתחלה שלה היא: 'יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון' (רמב"ם יסודי התורה א,א). התחלתה היא – ידיעה! וידיעה זאת אינה ידיעה מופשטת, אלא ידיעה חושית; –

אמרו בריש סוכה 'סוכה שהיא גבוהה מעשרים אמה פסולה שנאמר למען ידעו דרתיכם... ולמעלה מעשרים אמה לא שלטא בה עינא' – הרי גדר למען ידעו הוא דוקא ידיעה בחוש. ממוצא דבר אנו מוכרחים לפרש גם פסוק זה ככה: וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלקים וגו' – כי גם שם נתחייבנו בידיעה חושית.

כל בני אדם חייבים לדעת את הבורא ידיעה חושית. הרי הקב"ה טרח עם מצרים עד וידעו מצרים כי אני ה'; אבל לידיעה זו הגיעו רק בשעת מותם, ואצל הכלל-ישראל ידיעה זו היא התחלה לאמונה! (מתוך עלי שור ח"ב עמ' רצו).

דף ג

'מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית – בית שמאי אומרים: לא יצא ובית הלל אומרים: יצא'. טעמם של בית שמאי, גזרה שמא יימשך אחר שלחנו. ומבואר בתוס' שאף על פי שהוא דין דרבנן, אם ישב בסוכה זו לא יצא ידי חובתו אפילו מדאורייתא [ויש כח ביד חכמים להפקיע מצוותו]. ואולם יש שנראה מדבריהם שלא כדברי התוס'. ע' במובא בכללות ענין זה בברכות יא. וע"ע הר צבי ובירור הלכה כאן; אבי עזרי ריש הל' תפילה; דברי אברהם ח"ב כו, י; שבט הלוי ח"ה עה וח"ח מה; דברי מרדכי ח.

שאלות ותשובות לסיכום מסכת סוכה

פרק ראשון; דף ב

א. סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה – מה דינה?

סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה (9.12 – 11.52 מטר) – פסולה. ורבי יהודה מכשיר. מבואר בגמרא שלדברי תנא קמא פסולה מדאורייתא. ונחלקו אמוראים בטעם הדבר: לדברי רבה, משום שאין העין שולטת בסכך, ונאמר למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל... – עשה סוכה ששיבתה ניכרת לך. וכן סובר רבי יאשיה בשם רב, שלכך אמר שאם הדפנות מגיעות לסכך – כשרה אף למעלה מעשרים מפני שבאופן זה העין שולטת בו, ולא נחלקו רבי יהודה וחכמים אלא כשאין דפנות מגיעות לסכך. שאר אמוראים שפירשו טעמים אחרים, סוברים שאין צורך שתהא העין שולטת בה, ולמען ידעו מתפרש כפשוטו.

א. יש אומרים על פי דקדוק לשון רש"י שסוכה ארוכה מאד, שולטת בה העין אף למעלה מעשרים אמה (ע' אבן העזר; מרומי שדה. ובשאר ראשונים אין נראה כן. וערש"ש).
ב. השפת-אמת נסתפק האם די בדופן אחת המגיעה לסכך. ורצה לתלות זאת במחלוקת ראשונים. וכן חכך אם מועילה נתינת אמלתרא בגובה, כדי שתשלוט העין בסכך, כשם שמועילה לענין עירוב.

ג. יש מי שחידש לפי טעם זה, שכל סוכה שיש ספק בכשרות הסכך שלה, ויתכן אף בספק-ספקא, פסולה בתורת ודאי משום חסרון 'ידיעה' שיושב בצל סוכה כשרה (עפ"י מרחשת ח"א יח. ומלבד שיש לפרש שאין זה אלא שיעור בגובה ולא שצריך ידיעה [דומיא דמש"כ רש"י בטעמא דדירת ערא], נראה עוד שבסוכה המסופקת בכשרותה אין חסרון בידיעת 'כי בסכות הושבתי' ואי"ז דומה לסוכה הגבוהה מעשרים שאין ישיבת סוכה ניכרת בה).

לרבי זירא, טעם הפסול הוא משום שבגובה כזה אין אדם יושב בצל סוכה (= הסכך). ונאמר וסכה תהיה לצל יומם מחרב...). וכן דעת רב הונא בשם רב, שלכך אמר מחלוקת בשאין בה אלא ארבע אמות או פחות, אבל יש בה יותר מד' על ד' אמות – כשרה אף לחכמים, שמפני שהיא מרווחת יש בה צל סכך אף בגובה רב. ומבואר בגמרא שסוכה גדולה שיש בה קיטוניות קטנות, דין הקיטוניות כסוכה קטנה ואם היו גבוהות למעלה מעשרים – פסולות.

שאר האמוראים שפירשו שלא כר"ז, סוברים שאין צורך בצל סוכה, והכתוב הנזכר מדבר לימות המשיח.
א. התוס' צדדו שמא לעולם צריך שיהא השטח ביחס לגובה כפי חשבון ד' אמות לעשרים (וכן נקט הרא"ה). ולפי סברה זו אם היתה פחותה מד' על ד' צריך להפחית את גובהה, כגון סוכה בת שתי אמות, אם היתה גבוהה למעלה מעשר אמות פסולה (כן כתב התשב"ץ ח"א קכו, וכ"מ במהרש"א).

ב. נחלקו החכמים בירושלמי (לפירוש פני משה) בסוכה שדפנותיה גבוהות מעשרים אמה והסכך פחות מעשרים; יש מי שמכשיר ויש מי שפוסל – משום צל דפנות. ויש שכתבו שלפי סברת תלמודנו ודאי כשר, כסוכה שבעשתרות קרנים שאומרים 'דל עשתרות קרנים איכא צל סוכה' (ע' אור שמח סוכה ה, יד; הגהות דברי נחמיה ויפה עינים. וע"ע ערוך לגר. וכן יש להוכיח מלהלן ד. שמכשירים סכך למעלה מכ' ע"י 'דופן עקומה' הרי כשדופן הוא כשר, ואעפ"י שהוא נצרך ואינו מיותר. ודוחק לומר דלא

אתיא כר"ז, שהלכות פסוקות הן. וגם נאמרו בבית מדרשו של רב אשי (כמש"כ רש"י ג סע"ב) ורב אשי מפרש ברייתא דהילני כר' זירא).

לדברי רבא טעם הפסול הוא משום שבגובה כזה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע (והעושה עראי – בטלה דעתו אצל כל אדם. עפ"י רשב"א. ע"ש), וכיון שאמרה תורה בסכת תשבו שבעת ימים משמע שצריך שתהא הסוכה פחותה מגובה זה שאז היא ראויה לעמוד בבניית עראי ואינה זקוקה יסודות ומחיצות קבועים וחזקים.

סוכה שדפנותיה ארוכות יותר מעשרים אמה מהקרקע [ובשל כך צריכים לעשותן חזקות], אך קרקעית הסוכה מוגבהת באמצע גובה הדפנות – מודדים עשרים מקרקעית הסוכה ולא מהארץ, ואין מתחשבים במה שלמטה מקרקעית הסוכה (עפ"י באור הלכה תרכח, א דלא כמי שנסתפק בדבר. וכן הביאו מהמאירי ד. ד"ה ויש שואלים. וע"ע להלן ט בדין סוכה שתחת הסוכה).

שאר אמוראים סוברים שאין הקפדה בדבר זה (שכשרה אף בעשיית קבע. ע' רא"ה). לדברי רב חנן בר רבה בשם רב, מחלוקת בסוכה שאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו ושלחנו (– שבעה טפחים), אבל מחזקת יותר – לדברי הכל כשרה [ולא נתפרש טעמו, כי לפי שלשת הטעמים דלעיל מחלוקתם אמורה אף במחזקת יותר].

היתה רוחבה שבעה טפחים, אפילו היא ארוכה מאד – מבואר בתוס' שדינה כאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו ושלחנו. ואפשר שרש"י חולק.

א. יש מי שפסק כרבה, ולפי זה אם דפנות מגיעות לסכך כשר (עפ"י ר"ה; העיטור. גם רש"י ריש עירובין נקט טעמו של רבה. ויתכן מפני שכן מורה יותר פשט הסוגיות שטעם אחד לגר חנוכה לקורת מבוי ולסוכה. וכלשון הברייתא (בשבת כב) גר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' פסולה כסוכה וכמבוי). ואולם הרי"ף כתב שמסתבר לפסוק כרבה כי קיימא לן סוכת דירת עראי בעינן [וגם כי הוא בתראה] ולכן פסול בכל אופן (וכן פסקו רי"צ גיאנות רז"ה ר"ה ר"ד ר"א ר"טב"א ר"טב"א ומאירי. וע' בערוך לגר להלן ד. ד"ה וחוקק) שכתב מקרה שרבה כשר ולרבה ורבי זירא פסול, והסתפק כיצד הלכה באופן זה. וע"ע מרחשת ח"א יח).

ב. נחלקו הדעות האם סכך למעלה מעשרים נידון כסכך פסול ממש, ולפי זה אין תקנה להכשיר סוכה גבוהה על ידי הגבהת הקרקע לבדה, משום 'תעשה – ולא מן העשוי' אלא צריך להשפיל הסכך או לנענעו לאחר שהגביה הקרקע (עפ"י גאון יעקב ריש עירובין; מרומי שדה בדעת רש"י. וע"ע צ"ח). או שמא אינו פסול בגופו, ואין צריך מעשה בגוף הסכך כדי להכשירו (עפ"י ריטב"א; מאירי ג: מהר"ם מרוטנבורג קפב; פני יהושע כאן ולהלן ג: גור אריה ריש עירובין. וכן הכרעת הפוסקים – ע' או"ח תרלג, ד-ה ובמשנ"ב. וע' בית יוסף סוס"י תרכו. וע"ע בתוס' (ט: וברא"ש (אות ג) מחלוקת הראשונים אם סכך למעלה מכ' נידון כסכך פסול בגופו אם לאו. וע"ש בסוף אות יד).

ג. לדעת אב"י (ריש עירובין) יש למדוד גובה עשרים אמה לחומרא באמה בת חמשה טפחים. ורבא חולק וסובר שמודדים באמה עוצבת בת ששה טפחים. וכן הלכה (ע"ע בעירובין שם; ר"ן).

דף ג

ב. א. מהן מידות שטח הסוכה?

ב. מי שהיה ראשו ורובו בסוכה (גדולה) ושלחנו בתוך הבית – האם יצא ידי חובתו אם לאו?

קנה